

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

І. Спасібо-Фатєєва, доцент НЮАУкраїни

Про розуміння акціонерних правовідносин

Правовідносини в акціонерному товаристві (АТ), тобто акціонерні правовідносини, часто визнають зобов'язальними, що виникають з волі сторін і при створенні АТ, і в процесі його діяльності¹. Такий висновок будується, по-перше, на припущенні існування тільки речевих і зобов'язальних прав. По-друге, однією з підстав виникнення акціонерних правовідносин (ст. 4 і ч. 2 ст. 26 Закону України “Про господарські товариства”) є договір, який укладають засновники АТ. Однак, незважаючи на те що цей факт має місце, він не відбивається автоматично на всіх подальших правовідносинах в АТ, не обумовлює їх договірної природи. Ще здавна зазначалося, що наявності укладеного договору між засновниками АТ недостатньо для виникнення на стадії створення АТ акціонерних правовідносин. Глава німецької школи цивільного права О. Гірке запропонував вважати підґрунтям для них так звану соціально-зобов'язувальну силу. Це пов'язано з його поглядом на корпорації як на живих особистостей, які виникають внаслідок творчого акта по створенню окремого індивідуума — носія людської волі. Його теорія вбачає в актах, необхідних для створення юридичної особи, договірний характер, але автор ідеї вважає, що “до них вони належать лише однією своєю стороною, істотно відрізняючись тим, що вони є в тому числі елементами творчого акта, який викликає до життя соціального носія волі. Засновницька діяльність, таким чином, становить собою не договірні відносини, а односторонній спільний акт, що не має собі подібного в галузі індивідуального права. Тому засновництво і примикає у формі своїй до корпоративного життя”¹.

¹ Див., напр.: *Годэмэ Е.* Общая теория обязательств. – М., 1848. – С. 204; *Суханов Е. А.* Лекции о праве собственности. – М., 1991. – С. 98; *Його ж.* Система юридических лиц. – Сов. гос-во и право. – № 11. – 1991. – С. 46; *Пушкін О., Селіванов В.* Відносини підприємництва і правовий статус їх суб'єктів // *Право України.* – 1994. – № 5. – С. 13; *Пронська Г.* Право колективної власності у підприємницькій діяльності в Україні // *Концепція розвитку законодавства України.* –

К., 1996. – С. 273; Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996.

¹ Цит. за: Каминка А. И. Акционерные компании. – Юридическое исследование. – СПб., 1902. – С. 473.

Спiрним є розумiння правовiдносин, що складаються мiж акцiонерами i АТ пiсля його державної реєстрацiї, як зобов'язальних. Якщо говорити про акцiонера, то він, iнвестуючи свої кошти в акцiї, завдяки цьому набуває певних прав. З формулювання акцiї, наданого в ст. 4 Закону України “Про цiнні папери i фондову бiржу”, не впливає зобов'язальнiсть прав, що надаються акцiєю. У нiй лише перелiчуються цi права. ЦК РФ, навпаки, прямо говорить про зобов'язальнi права акцiонера (п. 2 ст. 48). Кошти, сплаченi за акцiї, перейшовши у власнiсть АТ, можуть бути витраченi останнiм без будь-яких боргових зобов'язань перед акцiонером². Отже, акцiонери не є кредиторами товариства. Мають мiсце й iншi погляди. Наприклад, Р. Саватьє з економiчних позицiй вважав акцiонера кредитором товариства з прибутком, що коливається i залежить вiд успiху справи. Акцiонер зберiгає права контролю i впливу на органiзацiю управлiння i тому “право акцiонера значно повнiше права кредитора”³.

² Див.: Батлер Уильям Э. Корпорации и ценные бумаги по праву России и США. – М., 1997. – С. 28.

³ Див.: Саватье Р. Теория обязательств. – М., 1972. – С. 52, 161.

Звiдси логiчно було б зробити висновок, що кредитором акцiонер не є¹, а АТ становить собою не “кредитний iнститут, а суб'єкт права власностi”². Однак у такому разi потребує визнання й вiдсутнiсть у акцiонера будь-яких прав вимоги до АТ i обов'язкiв стосовно забезпечення своїх прав, що також не цiлком вiдповiдає сутностi правовiдносин мiж ними.

¹ Див. також: Черняев В. А. Про майно акцiонерного товариства // Пiдприємництво i право. – К., 1998. – С. 335.

² Рибалкин В., Мамичева Л. Акцiонерна власнiсть — внутрiшня основа формування i функцiонування соцiального ринкового господарства // Економiка України. – 1998. – № 2. – С. 47.

Акцiонер має такi права вимоги:

– допустити його до участі в загальних зборах акціонерів і роботі інших органів, якщо він був до них обраний; знайомитися зі станом справ товариства; вимагати надання йому протоколів зборів для ознайомлення і виписок із них, а також відомостей про фінансовий стан АТ;

– сплатити належні йому дивіденди, якщо рішення про нарахування і виплату дивідендів було прийнято загальними зборами;

– придбати переважно перед іншими особами акції додаткового випуску, а також акції, викуплені АТ і згодом відчужені ним;

– отримати кошти від реалізації майна ліквідованого АТ.

У той же час ці права вимоги не мають вирішального характеру, бо навряд чи можна говорити про наявність можливості вимагати скликання загальних зборів акціонерів як спосіб “утішити” останніх, надавши їм те, на що вони розраховували, коли купували акції. Участь у загальних зборах є лише можливістю набуття акціонерами майнових прав з виникненням відповідних прав вимоги (наприклад, на виплату дивідендів). Саме тому від права вимоги скликання загальних зборів можна абстрагуватися при характеристиці прав акціонера, оскільки сутність останніх не в цьому.

У відносних правовідносинах обов’язок боржника найчастіше полягає у здійсненні певних позитивних дій в інтересах кредитора. Тому відносні права (за нечастим винятком) отримують свій вираз у формі наказу¹. Про таке неможливо говорити щодо акціонерних правовідносин, бо жодний акціонер не має права наказувати АТ здійснювати будь-які дії. Таку можливість набувають лише акціонери, по-перше, у своїй певній сукупності і, по-друге, за додержання відповідних умов і механізмів.

¹ Див. *Ефимова Л. Г.* О соотношении вещных и обязательственных прав // Гос-во и право. – 1998. – № 10. – С. 36.

Отже, якщо б акціонерні правовідносини мали зобов’язальну природу, то чільне місце в них посідало б право вимоги. Акціонери ж хоч і мають взагалі право вимоги, але їх права не зводяться до вимог. АТ не зобов’язується і не може зобов’язуватися перед акціонером забезпечити його майнові права. Обов’язок АТ полягає в забезпеченні реалізації акціонерами своїх немайнових прав на участь у загальних

зборах, на інформацію, через реалізацію чого в акціонера виникають майнові права.

Між тим у разі здійснення акціонерами своїх прав на участь у загальних зборах і прийняття рішення про нарахування дивідендів у всіх акціонерів (у тому числі відсутніх на загальних зборах) виникає право вимоги до АТ щодо виплати дивідендів як звичайне зобов'язання. Звідси випливає, що однойменні права акціонера на дивіденди можуть складати зміст різних правовідносин — акціонерного і зобов'язального. Таку ж природу мають права акціонера на ліквідаційну квоту, тобто на отримання частки майна після ліквідації АТ.

При цьому в разі невиконання АТ рішення по виплаті акціонеру нарахованих дивідендів перед судом постає питання про кваліфікацію вимог, що виникли: чи будуть вони засновані на договорі або позадоговірних зобов'язаннях, тому що проти кожного з них є вагомі аргументи, хоча ці вимоги і є грошовими внаслідок грошового характеру дивідендів¹.

¹ Див.: *Скловский К. И. Собственность в гражданском праве.* — М., 1999. — С. 192.

Застосовуючи відому класифікацію зобов'язань на договірні і позадоговірні, можна зробити висновок, що право вимоги акціонера не засноване на договорі хоча б тому, що він не перебуває з суб'єктами, на яких спрямоване його право вимоги, в договірних правовідносинах. Він не укладав договір з АТ при його створенні, а якщо акції придбавалися на вторинному фондовому ринку, то строк дії договору закінчився належним його виконанням. Не вступав акціонер у договірні відносини і з ліквідаційною комісією, від якої він міг би вимагати виплати вартості його акцій. Відносини, у яких він перебуває і з яких випливає його право вимоги, нічого спільного з договором не мають.

Окремо слід з'ясувати питання про наявність договірних зобов'язань між усіма акціонерами. При створенні АТ ще можна припустити, що засновники і передплатники, купуючи акції, завдяки цьому об'єднують свої капітали. Для них немаловажним є предмет діяльності створюваного товариства, склад його засновників, тому їх воля спрямована не тільки на придбання акцій, а й на вступ у

правовідносини з іншими особами — передплатниками і засновниками.

Інша справа — придбання акцій на вторинному фондовому ринку, що не дозволяє розглядати акціонера як учасника, який приєднався до договору. “Той, хто купує акцію на біржі, щоб через декілька тижнів продати її, іноді навіть не знаючи предмета діяльності товариства, акціонером якого він став, не може серйозно розглядатися як учасник, який домовляється з іншими учасниками”¹.

¹ *Lagare G. Cours de droit commercial. – P., 1960. – P. 182.*

Сама юридична конструкція договору припускає передбачену законом систему взаємопов’язаних компонентів правового характеру, що забезпечують функціонування зв’язків між її учасниками². Безумовними компонентами цієї системи є угода сторін і порядок її досягнення.

² Див.: *Мозолин В. П., Фарнсворт Е. Ф. Договорное право в США и СССР. История и общие концепции. – М., 1988. – С. 167–168.*

Питання про те, чи має місце така угода між акціонерами, безпосередньо пов’язане з правовою природою статуту АТ. Американські вчені висловилися про “спокусливість” розглядати статут... акціонерного товариства як договір³. Розвиток договірної теорії статуту корпорацій призвів до ствердження про чинність договору на трьох різних рівнях: між штатом і корпорацією, між корпорацією та її акціонерами і між самими акціонерами⁴. У цей договір (статут) включаються як положення, яких вимагає законодавство, так і інші, які законодавством віднесені до регулювання самим АТ.

³ Див.: *Батлер Уильям Э. Вказ. праця. – С. 34.*

⁴ Див.: Там само. – С. 26.

Близькою для такого розуміння природи статуту є концепція щодо класифікації договорів на нормативні і договори-угоди, сформульована М. Александровим. На його думку, “вбачається безперечно неправильним обмежувати в теорії держави і права розгляд договору в площині тільки юридичних фактів і упускати договір хоча б при з’ясуванні проблеми джерел права, як це робили деякі дореволюційні вчені (Коркунов, Шершеневич, Хвостов, Трубецькой) і деякі радянські вчені (С. А. Голунський і М. С. Строгович у “Теорії держави і права”, 1940)1. Разом із тим Г.

Шершеневич також наголошував на договірному характері статуту, в якому він вбачав його юридичну силу². При цьому самого договірного характеру статут набуває, на його погляд, з моменту його підписання.

¹ *Александров Н. Г.* К вопросу о роли договора в правовом регулировании общественных отношений // Учен. зап. Вsesоюз. юрид. ин-та Минюста СССР. – 1946. – Вып. 6. – С. 62.

² Див.: *Шершеневич Г. Ф.* Учебник торгового права. – По изд. 1914 г. – М., 1994. – С. 153.

Використання цієї концепції дозволило б зробити висновок, що статут АТ є договором з нормативним змістом і набуває значення джерела права з моменту державної реєстрації товариства³. До речі, ця концепція вже висловлювалася нами стосовно правової природи науково-виробничих кооперативів, проте вона не була ні підтримана, ні спростована українськими вченими. Отже, статут АТ, визначаючи права й обов'язки акціонерів і АТ в особі його органів, став би юридичним фактом, договором-угодою. Тому саме в статуті відбиваються, по-перше, факт виникнення правовідносин між акціонерами, акціонерами і товариством, а по-друге — сам зміст цих відносин. І якщо правовідносини виникають при створенні АТ тільки між особами, яких залучено до цього процесу, — засновниками і передплатниками, то, будучи зафіксованими в статуті, зареєстрованому в уповноважених державних органах, моделі правовідносин набувають нормативного характеру і мають значення не тільки для їх учасників — акціонерів, а й для третіх осіб, які вступають у правовідносини з АТ.

³ Див.: *Спасибо И. В.* Право граждан на объединение в научно-производственные кооперативы: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Х., 1991. – С. 13.

Однак розгляд статуту АТ як договору свідчив би про договірний характер правовідносин між ним і товариством¹, але перш за все звертають на себе увагу численні особливості такого договору-статуту, наприклад, можливість його зміни без одностайного рішення акціонерів, як це передбачено п. “б” ст. 41 Закону України “Про господарські товариства”. Інший підхід робив би неможливим внесення будь-яких змін до статуту, але разом з тим це відбивається на заперечуванні зміни угоди тільки за взаємною згодою сторін, що є характерним для договорів.

¹ Див.: *Кулагин М. И.* Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо // Избранные труды. – М., 1997. – С. 34.

² Див. Там само.

Вважають також, що підтвердженням договірних відносин між акціонером і АТ є цінний папір³. Такі висновки побудовано на порівнянні правовідносин в АТ і товариствах з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Прибічники цієї точки зору зазначають, що відсутність випуску акцій АТ трансформує акціонерні правовідносини у відносини учасників з ТОВ⁴. Така позиція демонструє міркування про схожість (спорідненість) правовідносин у ТОВ і правовідносин в АТ, яка імпонує ще й тим, що подібна трансформація є цілком природною. Ф. К. Савиньї вважав, що АТ виросло з чистого товариства, а наступне набуття ним корпоративних прав не переслідувало мету змінити внутрішні юридичні відносини, в тому числі відносини власності¹.

⁴ Див.: *Мурзін Д. В.* Вказ. праця. – С. 55; Розвиток цивільного і трудового законодавства в Україні / Я. М. Шевченко, О. М. Молявко, А. Л. Салатко та ін. – Х., 1999. – С. 46.

¹ Див.: *Савиньї Ф. К.* Обязательственное право. – М., 1876. – С. 43.

З цією позицією можна погодитися лише частково. Походження АТ від товариства дійсно має місце. Однак розвиток останнього спричинив і перетворення правовідносин, що не могли залишитися незмінними. Не можна стверджувати, що в АТ усунено сутність товариства, як не можна стверджувати, що їх конструкції тотожні. Мета зміни внутрішніх відносин в АТ, може, і не переслідувалась, але такі зміни стали неминучим наслідком розвитку форми підприємницької діяльності.

Парадокс полягає в тому, що відсутність докорів у логічному ланцюжку міркувань, які призвели до висновків про схожість правовідносин в АТ і ТОВ, не означає їх правильності. Адже при цьому не враховуються специфічні риси акції як цінного паперу і договору як угоди про всі істотні умови (ст. 153 ЦК України). Враховуючи те, що однією з істотних умов передбачуваного договору для акціонера є виплата дивідендів, угоди не може бути досягнуто, тому що це не залежить від сторін. Навіть якщо вважати такий

договір умовною угодою, то таких умов занадто багато — прибуткова праця товариства, рішення загальних зборів про її розподіл, не зважаючи вже на проблеми з їх скликанням і правомочністю.

Доцільно розглянути питання про необґрунтоване ототожнення права учасника ТОВ і права акціонера АТ, яке випустило акції в бездокументарній формі. Між ними є відмінність хоча б у тому, що в АТ відбувається реєстрація випуску акцій, а в інших товариствах вона відсутня. Однак тоді можливий і такий висновок: якщо справа в тому, що не було зареєстровано випуску акцій, але учасники товариства мали на увазі виникнення правовідносин між ними як між акціонерами, то саме це й повинно бути визначальним для наслідків впливу на них або товариство. (Ми змушені тут скористатися терміном “учасник” як узагальнюючим для суб’єктів прав у товаристві, яке не зареєструвало випуск акцій.) Цими наслідками повинні стати заходи, які вживаються з боку держави до товариства, що порушило встановлений порядок, із збереженням сутності правовідносин, що склалися. Адже ще давньоримські юристи говорили про необхідність виходити з того, що сторони справді мали на увазі, на що була спрямована їх воля.

Підтвердженням саме такого підходу до вирішення розглядуваної проблеми є концепція розширення видів цінних паперів, яка полягає в тому, що держава, виходячи із сутності правовідносин, коли вбачає наявність таких зв’язків між їх учасниками, що характеризували б їх як правовідносини з цінних паперів, спонукає зареєструвати їх випуск.

Отже, виходить, що ті чи інші особливості своєї природи цінних паперів у цілому і акцій зокрема не призводять до яких-небудь узагальнюючих висновків. Як правило, при цьому дослідники не відмічають в них тієї критичної маси, що дозволила б стверджувати про відмінність прав з акції від прав договірних.

Навряд чи можна стверджувати про вимоги акціонера як учасника позадоговірних зобов’язань. Законодавство України до позадоговірних відносить у першу чергу зобов’язання із заподіяння шкоди (гл. 40 ЦК), інших неправомірних дій (гл. 42) або дій, породжених незвичайними обставинами (гл. 41 ЦК) (останні в Давньому Римі називалися квазіконтрактами). Тому, враховуючи їх подібну договорам природу, з них також не може виникнути право

вимоги акціонера. Інші ж позадоговірні зобов'язання виникають із правопорушень і тому також не можуть породити право вимоги акціонера як учасника нормальних, непорушених відносин.

Як бачимо, права вимоги в акціонерів обмежені певними випадками і в цілому не є суттю їх прав, а тим більше не свідчать про зобов'язання, яким вони начебто відповідають. Скоріше можна навіть говорити про значущість для акціонера прав на власні дії, тому що шляхом власної участі в роботі загальних зборів він може придбати і майнові права. Однак і це далеко не так, бо, по-перше, акціонер може передати своє право на таку участь, але залишити за собою право на отримання дивідендів, а по-друге — відсутність акціонера на загальних зборах не тягне за собою невиникнення у нього прав на дивіденди, якщо рішення про їх виплату було прийнято загальними зборами.

Способи набуття прав суб'єктами акціонерних правовідносин порівняно зі способами набуття речевих і зобов'язальних прав також своєрідні. Якщо способи набуття речевих прав, форма й умови їх дійсності жорстко визначені законодавством¹, то способи набуття зобов'язальних прав визначаються законом лише приблизно². Принцип незамкненості підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, що, на думку О. Садикова, є важливою рисою методу цивільного права³, проявляється в акціонерних правовідносинах таким чином, що вони можуть виникнути тільки в акціонера. Самі ж по собі підстави для придбання ним акцій не мають значення для акціонерних правовідносин.

¹ Див.: *Щенникова Л. В.* Вещные права в гражданском праве России. – М., 1996. – С. 16.

² Див.: *Агарков М. М.* Обязательство по советскому гражданскому праву. – М., 1940. – С. 29.

³ Див.: *Садыков О. Н.* Гражданское право и его отраслевые особенности // Проблемы совершенствования советского законодательства: Труды ВНИИСЗ. – 1984. – № 29. – С. 14–19.

Це питання безпосередньо пов'язане з питанням про речеві договори, до яких відносять договір про передачу внеску в майно товариства⁴. У подальшому поняття речевого договору знайшло свій розвиток у сучасних правових доктринах. Так, російські юристи зазначають, що народжене з цього договору право, на відміну від

прав, які виникають із зобов'язальних договорів, має своїм безпосереднім предметом саме річ. І це право з самого початку є не відносним, а абсолютним. Як наслідок, речеві договори не укладаються в межі зобов'язальних правовідносин і можуть бути розглянуті як один із випадків проникнення речевих елементів у зобов'язальні правовідносини⁵.

⁴ Див.: *Саватьє Р.* Вказ. праця. – С. 249.

⁵ *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. Общие положения. – М., 1997. – С. 225, 227.

У зв'язку з цим було визначено процес зближення взаємопроникаючих речевих і зобов'язальних прав. Причому елементи правового режиму зобов'язальних правовідносин включаються в речеві не рідше, ніж зобов'язальні проникають у речеві¹.

¹ Див.: *Ефимов Л. Г.* Вказ. праця. – С. 39.

Своєрідна конструкція прав акціонерів і АТ викликала досить обережне висловлювання деяких авторів про те, що права акціонерів можна назвати умовно (хоча й не зовсім точно) зобов'язальними². Було зазначено (але немовби між іншим), що неможливо цілком ігнорувати наявність речово-правових елементів у змісті цінних паперів³, але з цього робляться висновки, які не стосуються природи цінних паперів, а лише ще раз підтверджують, що останні практично стирають межу між речевим і зобов'язальним правом. Г. Шершеневич висловився ще невизначеніше: “Право на папір — це речеве право, право з паперу — це *найчастіше* (курсив мій. — *І. С.-Ф.*) зобов'язальне”⁴.

² Див.: Там само. – С. 37.

³ Див.: *Агарков М. М.* Учение о ценных бумагах: Научное исследование. – Изд. 2-е. – М., 1994. – С. 33.

⁴ *Шершеневич Г. Ф.* Вказ. праця. – С. 175.

Інші ж автори говорять про своєрідність прав акціонерів у більш різкій формі, що “діяльність акціонерного товариства базується на акціонерній власності, яка складається з права власності акціонерного товариства як юридичної особи, речевих прав акціонерів, зобов'язальних прав третіх осіб”⁵.

⁵ Цит. за: *Ломакин Д. В.* Акционерное правоотношение. – М., 1997. – С. 102.

Стосовно цього питання можемо сказати, що навіть при широті відносин, які регулюються зобов'язальним правом, і можливості появи з волі законодавця нових видів цінних паперів¹, напевно, така широта не є настільки безмежною, щоб вмістити в собі всю своєрідність прав з акції без порушення самої конструкції зобов'язання.

¹ Див.: *Мурзин Д. В.* Вказ. праця. – С. 33.

Неможливо недооцінити блискучу спробу Д. Мурзіна зв'язати суперечливу природу цінного паперу суміщенням зобов'язальних і речевих елементів у запропонованому ним визначенні: “Цінний папір як безтілесна річ — це зобов'язальне договірне право, врегульоване нормами речевого права”². Завдяки цьому немов би й досягається завдання вписати права, що надаються акцією, водночас у той і в другий правовий інститути. Однак уся ця конструкція штучно підтримує схему, побудовану на відомому понятійному апараті, і не враховує істотні відмінності прав з акції і як речевих, і як зобов'язальних.

² Там само. – С. 79.

Безумовно, такі характеристики викликані дуалізмом цивільного права, його точним поділом на речеві і зобов'язальні права, внаслідок чого означені два варіанти набули взаємовиключного характеру³. Бажанням так чи інакше зберегти такий поділ можна пояснити позицію Д. Мурзіна щодо немайнових прав акціонерів, що не сприяє відходу від традиційного розуміння прав з акції як зобов'язальних. Так, він наголошує, що “навіть немайнові, пов'язані з майновими, права цілком укладаються в логіку зобов'язання”⁴. Автор пояснює це тим, що право акціонера на участь в управлінні за своїм “особистим” характером стоїть в одному рядку з такими правами, як перевірка замовником ходу та якості виконання робіт за договором підряду або вимога від повіреного надати всі відомості про хід виконання договору доручення. Звідси він робить висновок, що “характеристика права, посвідчуваного цінним папером як зобов'язального, цілком достатня і для характеристики всіх прав, яку відображено в звичайній акції”¹.

³ Див.: *Словский К. И.* Вказ. праця. – С. 186; Правовое регулирование деятельности акционерных обществ (Акционерное право) / Под ред. Е. П. Губина. – М., 1998. – С. 109.

⁴ Див.: Мурзин Д. В. Вказ. праця. – С. 34.

¹ Мурзин Д. В. Вказ. праця. – С. 34.

Уявляється, що наведені порівняння некоректні, бо між означеними немайновими правами замовника (або довірителя) і немайновими правами акціонера є істотні відмінності, які полягають у тому, що права перших є похідними, обумовленими майновим правом. Немайнові ж права акціонерів, навпаки, первинні, тому що тільки від права на участь у роботі загальних зборів залежить можливість появи майнових прав на дивіденди: якщо зборами не прийнято рішення про їх виплату, в акціонера не виникне права на вимогу їх отримання; якщо зборами не прийнято рішення про ліквідацію, у нього не виникне прав на отримання частини коштів АТ, яке ліквідувалося. (Останнє право може взагалі не залежати від прав акціонерів, тому що товариство може бути ліквідоване за рішенням суду). Причому всі майнові права виникають у *кожного* акціонера, але залежно від реалізації *всіма* акціонерами (або необхідною більшістю) своїх немайнових прав. Кожний окремо, поодинці цих прав не набуде.

З наведеного випливає, що акціонерні правовідносини не можна визначити як зобов'язальні. Вони мають свою специфіку і є окремим видом цивільних правовідносин.

Надійшла до редколегії 05.03.2000

В. Борисова, доцент НЮА України

Про залежність юридичних осіб

Економіку двадцятого століття прийнято називати економікою юридичних осіб. Інститут юридичної особи — традиційний інститут цивільного права. Його норми закріплюють організаційно-структурну, майнову і функціональну єдність суб'єкта права, встановлюють межі правоздатності, а також дозволяють вирішувати цілу низку інших питань, в загальній сукупності визначаючи становище організацій як юридичних осіб.

Між тим категорія юридичної особи не є незмінною. Під впливом основних закономірностей розвитку суспільства змінюються саме поняття юридичної особи, її характерні ознаки, система, функції, з'являються нові види. Навіть існує думка, що інститут юридичної особи причетний до того, що “трапилось знеособлення власності та